

УДК: 658.5

DOI 10.33514/1694-7851-2025-4/3-597-606

Жылдыз уулу Э.

магистрант

И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети

Бишкек ш.

УЮМДУН АТААНДАШТЫККА ЖӨНДӨМДҮҮЛҮГҮН ЖОГОРУЛАТУУДА ЖАШЫЛ МЕНЕДЖМЕНТТИН РОЛУ

Аннотация. Глобалдык экологиялык трансформациянын шартында бизнес туруктуу өнүгүү, өндүрүштү жашылдандыруу жана социалдык жоопкерчилик боюнча талаптарга көбүрөөк жооп берүүгө мажбур болуп жатат. Жашыл менеджмент уюмдун атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу үчүн негизги курал болуп саналат жана анын стратегиясына, финансылык көрсөткүчтөрүнө, репутациясына жана рыноктук артыкчылыктарына таасир этет. Бул макалада жашыл менеджменттин маңызы каралат, аны ишке ашыруунун практикалык механизмдери талданат жана жашыл ыкмаларды киргизүүнүн уюштуруучулук атаандаштыкка тийгизген таасирине баа берилет. Өзгөчө көңүл жашыл технологиялардын өнөр жайга, энергетикага, айыл чарбага, транспортко, курулушка жана кызмат көрсөтүүлөргө тийгизген өзгөчө таасирин чагылдырган тармактык анализге бурулат. Изилдөөнүн натыйжалары экологиялык трансформацияга жана туруктуу өнүгүүгө багытталган компаниялар жергиликтүү жана дүйнөлүк рыноктордо стратегиялык артыкчылыктарга ээ экендигин тастыктайт. Жашыл менеджментти ыктыярдуу демилге катары эмес, экономиканын глобалдуу экологиялык трансформациясынын стратегиялык зарылдыгы катары кароо керек. Ал уюмдун узак мөөнөттүү атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жогорулатып, өзгөрүүлөргө көнүүсүнө, инвестиция тартуусуна, рыноктук мүмкүнчүлүктөрдү кеңейтүүсүнө жана туруктуу артыкчылыктар түзүүсүнө шарт түзөт.

Негизги сөздөр: жашыл менеджмент, айлана-чөйрөнү башкаруу, туруктуу өнүгүү, атаандаштыкка жөндөмдүүлүк, корпоративдик экологиялык саясат, эл аралык компаниялар, жашыл технологиялар, энергия натыйжалуулугу, аз көмүрөктүү өндүрүш, экологиялык модернизация, экологиялык маркетинг, жашыл инновациялар, бизнестин экологиялык жоопкерчилиги, бизнести жашылдандыруу.

Жылдыз уулу Э.

магистант

Кыргызский государственный университет имени И. Арабаева

г. Бишкек

РОЛЬ ЗЕЛЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ В ПОВЫШЕНИИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ

Аннотация. В условиях глобальной экологической трансформации бизнес всё чаще сталкивается с требованиями устойчивого развития, экологизации производства и социальной ответственности. Зелёное управление становится ключевым инструментом повышения конкурентоспособности организации, влияя на её стратегию, финансовые показатели, репутацию и рыночные преимущества. В статье рассматривается сущность зелёного управления, анализируются практические механизмы его реализации и проводится

эмпирическая оценка влияния внедрения зелёных подходов на конкурентоспособность организаций. Особое внимание уделено отраслевому анализу, отражающему специфику воздействия зелёных технологий на промышленность, энергетику, сельское хозяйство, транспорт, строительство и сферу услуг. Результаты исследования подтверждают, что компании, ориентированные на экологическую трансформацию и устойчивое развитие, получают стратегические преимущества как на локальных, так и на глобальных рынках. Зелёное управление следует рассматривать не как добровольную инициативу, а как стратегическую необходимость в условиях глобальной экологической трансформации экономики. Оно становится ключевым фактором повышения долгосрочной конкурентоспособности бизнеса, определяя его способность адаптироваться к изменениям, привлекать инвестиции, расширять рынки сбыта и формировать устойчивые конкурентные преимущества.

Ключевые слова: зеленое управление, экологический менеджмент, устойчивое развитие, конкурентоспособность, корпоративная экологическая политика, международные компании, зелёные технологии, энергоэффективность, низкоуглеродное производство, экологическая модернизация, экологический маркетинг, зеленые инновации, экологическая ответственность бизнеса, экологизация бизнеса.

E. Zhyldyz uulu

master's student

Kyrgyz State University named after I. Arbaev

Bishkek c.

THE ROLE OF GREEN MANAGEMENT IN INCREASING THE COMPETITIVENESS OF AN ORGANIZATION

Abstract. In the context of global environmental transformation, businesses are increasingly faced with demands for sustainable development, greening of production, and social responsibility. Green management is becoming a key tool for enhancing an organization's competitiveness, influencing its strategy, financial performance, reputation, and market advantages. This article examines the essence of green management, analyzes the practical mechanisms for its implementation, and conducts an empirical assessment of the impact of introducing green approaches on organizational competitiveness. Particular attention is paid to an industry analysis reflecting the specific impact of green technologies on industry, energy, agriculture, transport, construction, and the service sector. The results of the study confirm that companies focused on environmental transformation and sustainable development gain strategic advantages in both local and global markets. Green management should not be viewed as a voluntary initiative, but as a strategic necessity in the context of the global environmental transformation of the economy. It is becoming a key factor in enhancing the long-term competitiveness of a business, determining its ability to adapt to change, attract investment, expand markets, and create sustainable competitive advantages.

Keywords: green governance; environmental management; sustainable development; competitiveness; corporate environmental policy; international companies; green technologies; energy efficiency; low-carbon production; environmental modernization; environmental marketing; green innovations; environmental responsibility of business; greening of business.

Азыркы дүйнөдө, болуп көрбөгөндөй экологиялык көйгөйлөргө туш болуп, жашыл менеджмент концепциясы корпоративдик социалдык жоопкерчилик чөйрөсүнөн стратегиялык бизнеске жаңы талаптарды коюуда. Климаттын өзгөрүшү, жаратылыш ресурстарынын азайышы, булгануу жана коомдун, жөнгө салуучу органдардын жана инвесторлордун кысымынын күчөшү компанияларды салттуу бизнес моделдерин кайра карап чыгууга мажбур кылууда.

Жашыл менеджмент сырткы суроо-талаптарга жооп катары гана эмес, бардык кызыкдар тараптар үчүн узак мөөнөттүү баалуулуктарды түзүү үчүн күчтүү куралга айланууда. Туруктуулуктун принциптерин өз ишмердүүлүгүнө интеграциялаган уюмдар олуттуу атаандаштык артыкчылыктарга ээ болушат да, өсүү үчүн жаңы мүмкүнчүлүктөрдү ачышат жана глобалдык экономикалык трансформациянын шартында өнүгө алган туруктуу бизнес моделдерин түзүшөт.

Жашыл менеджмент – бул уюмдун ишинин бардык ишмердүүлүгүнө экологиялык принциптерди интеграциялоого багытталган башкаруу практикасынын комплекстүү системасы. Бул өзүнчө функция же бөлүм эмес, стратегиялык пландаштыруудан операцияларга чейин бүткүл уюштуруу структурасын камтыган башкаруу философиясы [1].

Экологиялык аспектилерди чектөөлөр же кошумча чыгымдар катары караган салттуу ыкмадан айырмаланып, жашыл менеджмент туруктуулукту инновациянын, атаандаштык артыкчылыктын жана баалуулуктарды түзүүнүн булагы катары карайт. Бул концепция «ал – өндүр – ташта» деген сызыктык моделден айланма экономикага өтүүнү талап кылат, анда ресурстар максималдуу деңгээлде колдонулуп, калдыктар минималдуу болуп же жаңы ресурстарга айландырылат.

Жашыл башкаруу бир нече негизги принциптерге негизделген. Томондо ошол негизги принциптерди карап чыгалы.

Таблица 1.

Жашыл менеджменттин негизги принциптери

№	Принциптер	негиздери
1	Эскертүү принциби (Precautionary principle)	толук илимий тактык болбосо да, мүмкүн болуучу зыянга каршы алдын алуу чаралары,
2	“Булгаган төлөйт” принциби (Polluter pays)	айлана-чөйрөгө келтирилген зыян үчүн жоопкерчиликти анын булагында жүктөйт
3	Тынымсыз жакшыртуу принциби (Continuous improvement)	экологиялык көрсөткүчтөрдү үзгүлтүксүз жакшыртууну талап кылат
4	Ачык- айкындуулук жана отчеттуулук	бардык кызыкдар тараптар үчүн экологиялык таасир тууралуу маалыматтын жеткиликтүүлүгү
5	Холисттик (Holistic) ыкма	продуктунун бүткүл жашоо циклин жана бүт нарк чынжырын карап чыгууну камтыйт
6	Системалык ой жүгүртүү принциби	ишмердүүлүктүн экономикалык, социалдык жана экологиялык аспектилеринин ортосундагы өз ара байланышты түшүнүүнү талап кылат

Жашыл менеджменттин принциптери туруктуу өнүгүүгө умтулган компаниялардын бардык практикалары жана стратегиялары үчүн негиз түзөт. Алар уюмдардын экологияга,

ресурстарды үнөмдөөгө жана социалдык жоопкерчиликке карашын аныктайт. Бирок бул принциптерди түшүнүү узак мөөнөттүү эволюциянын натыйжасы болуп саналат — жашыл менеджмент концепциясы он жылдар бою формалаша келе, өзгөрүп жаткан экологиялык, социалдык жана экономикалык чакырыктарга ылайыкташтырылган. Учурдагы жашыл менеджменттин стратегиялык инструментке айланышын түшүнүү үчүн, анын эволюциялык этаптарын карап чыгуу маанилүү [2].

Таблица 2.

Жашыл менеджмент концепциясынын эволюциялык өнүгүүсү

№	Мөөнөтү	Өнүгүүсү
1	1970–1980-жылдар	Маанилүү көңүл экологиялык нормаларды сактоого жана булганышты башкарууга бурулган. Компаниялар негизинен мыйзамдуу талаптарды аткарууга басым жасашкан.
2	1990-жылдар	Баштапкысы булганышты алдын алуу жана экологиялык менеджментке көңүл бурулду. Бул мезгилде компаниялар өз ишмердүүлүгүнүн экологиялык таасирин кыскартууга аракет кылышкан.
3	2000-жылдар	Корпоративдик туруктуулук концепциясы пайда болду, анда экологиялык, социалдык жана башкаруу аспектери интеграцияланган.
4	Учурдагы этап	Бизнес- моделдерин айланма экономикага, декарбонизацияга жана терс таасирлерди гана азайтпастан, ошондой эле табигый системаларды активдүү калыбына келтирүүчү регенеративдик ыкмага которуу менен мүнөздөлөт

Жашыл менеджменттин эволюциясы компаниялардын жөнөкөй экологиялык нормаларды сактоодон туруктуу принциптерди бардык бизнес-процестерге интеграциялоого өтүшүн көрсөтөт. Бул трансформация процесси теория менен чектелбестен, түздөн-түз уюмдардын ишмердүүлүгүнүн натыйжаларына таасир этет. Эми жашыл менеджменттин принциптерин колдонгон компаниялар кандай практикалык артыкчылыктарга жана экономикалык натыйжаларга ээ болгонун карап көрөлү.

Таблица 3.

Жашыл менеджменттин ишке ашуусу аркылуу жетилген натыйжалар

№	Багыттар	Натыйжалар
1	Операциялык натыйжалуулукту жогорулатуу	Энергияны үнөмдөөчү технологиялар энергияны керектөөнү 20-40% кыскарта алат, бул өзгөчө энергияны көп талап кылган тармактар үчүн абдан маанилүү
2	Сууну оптималдаштыруу	Сууну кайра иштетүү жана кайра пайдалануу системалары аркылуу чыгымдар азайтылат жана суунун жетишсиздигине көз карандылык төмөндөтүлөт
3	Калдыктарды башкаруу «нөл калдыктар» принциби боюнча	Жокко чыгаруучу (утилизация) чыгымдары кайра иштетилген чийки заттан түшкөн киреше менен

		алмашат.
4	Булгаууну алдын алуу программалары	Уюмдар экологиялык төлөмдөрдү үнөмдөп, айып санкцияларынан оолак болушат
5	Логистиканы оптималдаштыруу:	Экологиялык факторлорду эске алуу менен транспорттук чыгымдар жана көмүртектин изи төмөндөтүлөт

Мисалы, DuPont компаниясынын Эко-эффективдүү программасы парник газдарынын эмиссиясын 72% кыскартып, ошол эле учурда өндүрүштү 30% га көбөйтүп, натыйжада 3 миллиард доллардан ашык үнөмдөлгөн. Walmart пакеттөө жана логистикалык оптималдаштыруу аркылуу жыл сайын жүз миллиондогон долларларды үнөмдөйт [3].

Жашыл менеджмент рынокту дифференциялоо жана премиум позициялоо үчүн негиз түзөт. Кардарлар экологиялык жоопкерчиликти камтыган бренддерди көбүрөөк колдошот; изилдөөлөр көрсөткөндөй, 55%дан 73%га чейин кардарлар туруктуу продукттар үчүн көбүрөөк төлөөгө даяр.

Экологиялык сертификаттар жана энбелгилер (мисалы, Energy Star, Fair Trade, органикалык стандарттар) ишенимди жогорулатат жана жоопкерчиликтүү кардарлар үчүн тандап алууну жеңилдетет.

Өндүрүш процесстериндеги айкындуулук жана экологиялык демилгелер тууралуу ачык пикирлешүү бренд менен эмоционалдык байланышты түзөт жана кардарлардын лоялдуулугун жогорулатат.

Жашыл продукттар жана кызматтар тез өсүп жаткан рынок сегменттерине кирүүгө мүмкүнчүлүк берет. Дүйнөлүк органикалык азык-түлүк рыногу 120 миллиард доллардан ашты, энергиянын кайра жаралуучу булактары рыногу эки орундуу ылдамдыкта өсүп жатат жана электр унааларына суроо-талап геометриялык прогрессия менен өсүп жатат.

Каржы сектору ESG (Экологиялык, Социалдык жана Башкаруу) критерийлерине көбүрөөк көңүл буруп, компаниялардын инвестициялык жагымдуулугун баалоого болгон мамилесин түп тамырынан бери өзгөртүп жатат. ESG факторлорун эске алуу менен башкаруудагы активдердин көлөмү 35 триллион доллардан ашып жана ал тездик менен өсүүнү улантууда.

ESG рейтинги жогору болгон компаниялар жашыл облигациялар, туруктуу насыялар жана адистештирилген инвестициялык фонддор аркылуу арзаныраак капиталга мүмкүнчүлүк алышат. Мындан тышкары, алар төмөнкү акциялардын өзгөрүлмөлүүлүгүн жана жакшыраак узак мөөнөттүү каржылык көрсөткүчтөрдү көрсөтөт. Изилдөөлөр көрсөткөндөй, өнүккөн жашыл менеджмент системалары бар компаниялар жогорку деңгээлде бааланат.

Жашыл менеджмент - бир нече тобокелдиктерди башкаруунун натыйжалуу куралы болот. Регулятивдик тобокелдиктер келечектеги мыйзамдык өзгөртүүлөрдөн коргоо менен проактивдүү шайкештик жана экологиялык стандарттардан ашып кетүү аркылуу минималдаштылат. Климаттын өзгөрүшү, экстремалдык аба ырайы окуялары жана жеткирүү чынжырынын үзгүлтүккө учурашы менен байланышкан физикалык тобокелдиктер жеткирүүчүлөрдү диверсификациялоо жана адаптациялоо стратегиялары аркылуу азайтылат.

Репутациялык тобокелдиктер ачык отчеттуулук жана кызыкдар тараптар менен активдүү байланыш аркылуу башкарылат. Ресурстардын жетишсиздиги жана баанын туруксуздугу менен байланышкан операциялык тобокелдиктер ресурстардын

натыйжалуулугун жогорулатуу жана энергиянын кайра жаралуучу булактарына өтүү аркылуу азайтылат.

Булгануунун алдын алуу жана курчап турган чөйрөнү катуу сактоо аркылуу соттук тобокелдиктер азайтылат. Курчап турган чөйрөнү коргоо боюнча активдүүлүк жана климаттык талаш-тартыштар күчөгөн доордо жашыл менеджменттин өнүккөн системасы жок компаниялар бейөкмөт уюмдар, жергиликтүү жамааттар жана атүгүл өздөрүнүн акционерлеринин доо арыздарына туш болушат.

Коюлган чектөөлөр ишкерлердин чыгармачылыгын стимулдап, ал эми экологиялык көйгөйлөр инновациялардын кубаттуу кыймылдаткычына айланат. Туруктуулукка умтулуу жаңы технологияларды, жаңы материалдарды жана инновациялык бизнес моделдерин өнүктүрүүгө түрткү берет. Жашыл инновацияларга инвестиция салган компаниялар патенттик коргоону, технологиялык лидерликти жана өз чечимдерин лицензиялоо мүмкүнчүлүгүн алышат.

Айлампа экономика бизнестин жаңы моделдери үчүн мүмкүнчүлүктөрдү ачат, мисалы, продукт-кызмат катары, мында компаниялар буюмга ээлик кылуу укугун сактап, анын бүткүл жашоо цикли үчүн жоопкерчиликти өзүнө алат. Бул жаңы киреше агымдарын жаратат жана кардарлардын мамилелерин бекемдейт.

Биомимикрия эффективдүү жана туруктуу чечимдерди түзүү үчүн табигый процесстерди жана структураларды туураган инновацияларга дем берет. IoT, AI жана blockchain сыяктуу санариптик технологиялар айлана-чөйрөнүн натыйжалуулугун көзөмөлдөө жана оптималдаштыруу жана жеткирүү чынжырынын ачыктыгын камсыз кылуу үчүн колдонулат [4].

Жашыл менеджмент таланттарды тартуунун жана сактап калуунун маанилүү факторуна айланып баратат, өзгөчө millennials жана Z муунунун арасында, алар үчүн баалуулуктары менен бөлүшүлгөн компанияда иштөө артыкчылыктуу болуп саналат. Изилдөөлөр көрсөткөндөй, жаш адистердин 70%дан ашыгы жумуш берүүчүнү тандоодо компаниянын экологиялык саясатын эске алышат.

Кызматкерлердин айлана-чөйрөнү коргоо боюнча демилгелерге катышуусу мотивацияны, жумуштан канааттанууну жана өндүрүмдүүлүктү жогорулатат. Корпоративдик волонтердук программалар, жашыл кеңселер жана көмүртектин изин азайтуу демилгелери маанилүү миссияга айланууда.

Окутуу жана өнүктүрүү аркылуу кызматкерлердин экологиялык аң-сезимин өнүктүрүү үзгүлтүксүз өркүндөтүү жана инновациялар маданиятын өстүрөт. Кызматкерлер компаниянын баалуулуктарын тышкы дүйнөгө жеткирип, бренддин элчиси болушат.

Жашыл менеджмент ар кандай кызыкдар тараптар менен стратегиялык кызматташуу үчүн мүмкүнчүлүктөрдү ачат. Айлана-чөйрөнү коргоо уюмдары менен өнөктөштүк тажрыйбаны жана ишенимди жогорулатат. Туруктуу практикаларды ишке ашыруу үчүн камсыздоочулар менен кызматташуу кыйла ийкемдүү жеткирүү чынжырын түзөт.

Илимге негизделген максаттар демилгеси жана RE100 сыяктуу тармактык демилгелерге жана платформаларга катышуу бизге лидерлердин тажрыйбасын үйрөнүүгө жана жаңы тармактык стандарттарды калыптандырууга мүмкүндүк берет. Университеттер жана илимий борборлор менен кызматташуу алдыңкы билимдерге жана технологияларга жетүүнү камсыз кылат.

Мамлекеттик-жеке өнөктөштүк аркылуу жөнгө салуучу органдар менен иштөө жагымдуураак бизнес чөйрөсүн түзөт. Жергиликтүү жамааттарды экологиялык долбоорлорго тартуу иш жүргүзүү үчүн социалдык лицензияны түзөт жана чыр-чатакты азайтат.

Стратегиялык деңгээлде, жашыл менеджмент экологиялык максаттарды корпоративдик стратегияга интеграциялоону талап кылат. Бул экологиялык миссияны жана көз карашты түзүү, амбициялуу узак мөөнөттүү максаттарды коюу (мисалы, белгилүү бир жылга карата көмүртектин нейтралдуулугуна жетишүү) жана ESG факторлорун стратегиялык чечимдерди кабыл алууга интеграциялоону камтыйт.

Материалдык талдоо бизнес жана кызыкдар тараптар үчүн эң маанилүү экологиялык аспектилерди аныктоого жардам берет. Сценарий пландоо ар кандай экологиялык тенденциялардын жана саясаттын компаниянын бизнес моделине потенциалдуу таасирин баалоо үчүн колдонулат. Декарбонизациялоо стратегиясы бардык нарк чынжырында парник газдарынын эмиссиясын кыскартуу жолун аныктайт.

ISO 14001 жана EMAS (Эко-менеджмент жана аудит схемасы) сыяктуу формалдуу экологиялык менеджмент системалары экологиялык аспектилерди башкарууга структураланган мамилени камсыз кылат. Бул системалар экологиялык саясатты, пландаштырууну, ишке ашырууну жана эксплуатациялоону, мониторингди жана өлчөөнү, башкарууну карап чыгууну жана үзгүлтүксүз жакшыртууну камтыйт [3].

Эл аралык стандарттарга сертификаттоо компаниянын экологияны системалуу башкарууга берилгендигин көрсөтөт жана дүйнө жүзү боюнча таанылган. Курчап турган чөйрөнү башкаруу системасын башка башкаруу системалары (сапат, эмгекти коргоо жана коопсуздук) менен интеграциялоо синергетиканы жаратат жана жалпы натыйжалуулукту жогорулатат.

Ченебеген нерсени башкаруу мүмкүн эмес, ошол себептен жашыл менеджмент айлана-чөйрөгө тийгизген таасирин өлчөө үчүн көптөгөн куралдарды колдонот. Life Cycle Assessment (LCA) чийки затты алуудан тартып жокко чыгарууга чейинки бардык этаптарда продуктунун айлана-чөйрөгө тийгизген таасирин талдайт.

Көмүртек изи уюм, продукт же кызмат тарабынан чыгарылган парник газдарынын жалпы чыгарылышын эсептейт. Суу изи түз жана кыйыр түрдө колдонулган тузсуз суунун көлөмүн өлчөйт. Экологиялык изи керектелүүчү ресурстарды өндүрүү жана калдыктарды өздөштүрүү үчүн зарыл болгон биологиялык жактан өндүрүмдүү жердин жана суунун аянтын болжолдойт.

Экологиялык КРІлер CO₂ эмиссиясынын интенсивдүүлүгүн, энергия сыйымдуулугун, суунун сыйымдуулугун, кайра жаралуучу энергиянын үлүшүн, кайра иштетилген таштандылардын пайызын, экологиялык инциденттерди жана башка тармакка жана уюмга тиешелүү көрсөткүчтөрдү камтыйт.

Жашыл менеджменттин технологиялык аспектиси эмиссияларды жана калдыктарды минималдаштыруучу таза өндүрүш технологияларын ишке ашырууну камтыйт. Кайра жаралуучу энергия системалары (күн панелдери, шамал турбиналары, геотермалдык системалар) казылып алынган отунга көз карандылыкты азайтат.

Энергияны үнөмдөөчү жабдуулар, LED жарыктандыруу, жылуулукту калыбына келтирүүчү системалар жана имаратты башкаруунун интеллектуалдык системалары энергияны керектөөнү азайтат. Сууну жана абаны тазалоо системалары, ошондой эле көмүртектерди кармоо жана сактоо технологиялары эмиссияларды азайтат. Жашыл логистика

электр транспортун, маршруттарды оптималдаштырууну жана жүктөрдү консолидациялоону камтыйт [4].

Сызыктык экономикадан айланма экономикага өтүү бизнес моделдерин кайра карап чыгууну талап кылат. Продукт-кызмат модели өндүрүүчүдө буюмга болгон менчик укугун сактап калат, ал аны тейлөөгө, жаңыртууга жана акырында кайра иштетүүгө жооптуу.

Бөлүшүү платформалары биргелешкен керектөө аркылуу активдерди максималдуу пайдаланууну камсыз кылат. Кайра иштетүү колдонулган буюмдарды дээрлик жаңы абалына келтирет. Өнөр жай симбиозу бир компаниянын калдыктары башка компаниянын ресурсуна айланган компаниялардын тармактарын түзөт.

Туруктуу сатып алуулар жеткирүүчүлөрдү жана материалдарды тандоо процессинде экологиялык критерийлерди камтыйт. Бул экологиялык сертификаттарга, минималдуу экологиялык натыйжалуулук стандарттарына жана жеткирүү чынжырынын ачыктыгына талаптарды камтышы мүмкүн.

Курчап турган чөйрөнү коргоо критерийлеринин негизинде берүүчүлөрдүн аудиттери тобокелдиктерди жана жакшыртуу үчүн мүмкүнчүлүктөрдү аныктайт. Жабдууларды өнүктүрүү программалары өнөктөштөргө окутуу, технологияларды өткөрүп берүү жана каржылык колдоо аркылуу туруктуу практикаларды ишке ашырууга жардам берет. Блокчейнге негизделген байкоо жүргүзүү материалдардын келип чыгышынын ачыктыгын камсыз кылат.

Репутациялык артыкчылыктарды таануу үчүн экологиялык жетишкендиктерди натыйжалуу жеткирүү зарыл. Бирок, экологиялык көрсөткүчтөрдү бурмалоодон алыс болуу өтө маанилүү. Чынчыл, ачык-айкын жана маалыматтарга негизделген байланыш ишенимди бекемдейт.

Экологиялык энбелгилер (I, II жана III түрлөрү) продукциянын экологиялык көрсөткүчтөрү жөнүндө стандартташтырылган маалыматты камсыз кылат. GRI, SASB жана TCFD стандарттарына ылайык каржылык эмес отчеттуулук ачык-айкындуулукка берилгендикти көрсөтөт жана кызыкдар тараптарга айлана-чөйрөнү коргоонун натыйжалуулугун баалоого мүмкүндүк берет.

Курчап турган чөйрөнү коргоо боюнча демилгелердин тегерегинде маалымат берүү, керектөөчүлөрдү туруктуу керектөөгө тартуу жана билим берүү уюмдары эмоционалдык байланышты жана берилгендикти жаратат.

Өндүрүш тармагында жашыл менеджмент өндүрүштө энергияны үнөмдөө, өнөр жай калдыктарын жана эмиссияларды азайтуу, таза технологияларды ишке ашыруу жана кайра иштетилген материалдарды колдонууга басым жасайт. Айрыкча бир процесстин калдыктары экинчи процесс учун сырьё болуп калган айланма процесстерге өтүүгө өзгөчө көңүл бурулат.

Энергетика тармагы жашыл трансформациянын чордонунда. Фосилдик отундардан энергиянын кайра жаралуучу булактарына өтүү, бөлүштүрүлгөн генерацияны, энергияны сактоо системаларын жана акылдуу тармактарды өнүктүрүү сектордогу жашыл башкаруунун негизги элементтери болуп саналат.

Транспорт сектору глобалдык эмиссиянын олуттуу үлүшүнө жооп берет. Транспортту электрлештирүү, коомдук транспортту өнүктүрүү, логистиканы оптималдаштыруу, отундун альтернативдүү түрлөрү, электромобилдер жана суутек транспорту үчүн инфраструктураны өнүктүрүү жашыл башкаруунун артыкчылыктуу багыттары болуп саналат.

Жашыл курулуш энергияны үнөмдөөчү долбоорлорду жана материалдарды, LEED, BREEAM жана WELL сертификаттарын, пассивдүү үйлөр жана нөлдүк эмиссиясы бар

имараттарды колдонот. Мүлктү башкаруу энергияны башкарууну, таштандыларды башкарууну жана жашыл инфраструктураны камтыйт [3].

Туруктуу айыл чарба химиялык заттарды аз колдонуу, айдоо технологиясын жана органикалык айыл чарба, ресурстарды эффективдүү колдонуу, биотүрлүүлүктү коргоого багытталат.

Банктар жана инвесторлор жашыл каржылоо, инвестициялык чечимдерге ESG интеграциясы, климаттык тобокелдиктерди ачуу жана туруктуу долбоорлорду илгерилетүү аркылуу жашыл трансформацияда маанилүү ролду ойношот.

Соода тармагындагы ишкерлер продукцияны туруктуу тандоого, таңгактарды минималдаштырууга, жашыл логистикага, энергияны үнөмдөөчү дүкөндөргө, өнүмдөрдү кайтарып берүү жана кайра иштетүү программаларына жана керектөөчүлөрдүн билимине басым жасашууда.

Жашыл менеджментти ишке ашыруудагы көйгөйлөр [1]:

- Ишке ашыруунун алгачкы инвестициялары чоң, өзгөчө чакан жана орто бизнестин каржылык мүмкүнчүлүктөрү чектелүү.
- Туруктуу билим жана компетенциялар жетишсиз: айланма экономика, көмүртек эсеби, туруктуу дизайн, LCA боюнча адистерге суроо-талап жогору.
- Өзгөрүүлөргө каршылык: эски практикалар, пайдага скептицизм, кошумча жүк коркуусу, кыска мөөнөттөгү максаттар менен кагылышуусу.
- Стандарттын жетишсиздиги жана маалымат чогултуу татаалдыгы, Score 3 эмиссиялары үчүн кыйынчылык, гринвошинг тобокелдиги.
- Бардык тармактарда жашыл технологиялардын жоктугу: металлургия, авиация, деңиз транспорту.
- Кардардын баа сезимталдыгы жана атаандаштык, экологиялык аспекти эске албаган компаниялар менен теңсиз шарттар.
- Глобалдык жабдуулар чынжырлары татаал жана ачык эмес; көп деңгээлдүү жеткирүүчүлөрдүн экологиялык стандарттарын камсыз кылуу кыйынчылыгы.

Жыйынтык жана стратегикалык сунуштар

Учурдагы көйгөйлөрдү түшүнүү — аларды жеңүүнүн биринчи кадамы. Жогорку инвестициялык чыгымдар, квалификациялуу кадрлардын жетишсиздиги, өзгөрүүлөргө каршылык же стандарттын жоктугу сыяктуу ар бир тоскоолдук, бир убакта жакшыртуу мүмкүнчүлүктөрүн ачат. Бул чакырыктарга стратегиялык мамиле жасоо компанияларга жашыл менеджмент практикаларын акырындап өркүндөтүүгө, эффективдүүлүктү жогорулатууга, репутацияны бекемдөөгө жана туруктуу атаандаштык артыкчылыктарын түзүүгө шарт түзөт. Эми жашыл практикаларды өркүндөтүүнүн конкреттүү жолдорун жана стратегияларын карап чыгалы [2].

- Экологиялык мыйзамдарды катуу сактоо, айланма экономикага өтүү, экологиялык мониторингди санариптештирүү жана ой жүгүртүүчү керектөөчүлөрдүн өсүшү — бул жаңы чындыкты түзөт, анда туруктуулук ийгиликтин милдеттүү шарты болуп саналат.
- Бүгүнкү күндө жашыл менеджментти стратегиясына интеграциялаган компаниялар атаандаштарына караганда олуттуу артыкчылыкка ээ. Алар келечектеги чакырыктарга гана даяр болбостон, жаңы рынок стандарттарын түзүүгө активдүү катышат.
- Жашыл менеджмент корпоративдик стратегиянын кошумча элементи болбой, атаандаштыкка жөндөмдүүлүктүн негизги факторуна айлантуу.

- Экологиялык жоопкерчилик компания үчүн чыгым эмес, инновациялар жана өсүш булагы катары каралышы керек.

- Экономикалык эффективдүүлүк менен айлана-чөйрөгө кам көрүү мүмкүнчүлүгүн айкалыштыра алган компаниялар узак мөөнөттүү ийгиликке жетет.

Жашыл менеджмент — бул жөн гана тренд эмес, XXI кылымда бизнес жүргүзүүнүн жаңы парадигмасы, ал уюмга узак мөөнөттүү гүлдөөгө жол ачат.

Колдонулган адабияттар

1. Роль «зеленого» управления в обеспечении устойчивого развития компании. Малофеева Т.Н., Козикина А.В Grebennikon Электронная библиотека
2. Управление зеленым развитием национальной экономики: Конспект лекций / Е.Б. Дорина, Т.В.Буховец; Проект «Содействие переходу Республики Беларусь к «зеленой» экономике». – Минск: Белсэнс, 2017. – 191 с.
3. Wold Economic Forum/ Circular economy/circular economy business models that offer a competitive advantage/jan27,2022 (<https://www.weforum.org/stories/2022/01/5-circular-economy-business-models-competitive-advantage/>)
4. Circular Economy Business Models: a Repertoire of Theoretical Relationships and a Research Agenda / Published 24 November 2021 (<https://link.springer.com/article/10.1007/s43615-021-00133-x>)

Рецензент: доктор экономических наук, профессор Самигуллин Э. В.

НИУ КЭУ имени М. Рыскулбекова